

Plurilingüisme, literatura, actualitat

per Sara Serrano Valenzuela

Albert Rossich i Jordi Cornellà han publicat *El plurilingüisme en la literatura catalana. Retòrica, versemblança, diglòssia* (Edicions Vitel·la, 2014). L'assaig es configura com una revolució dels estudis literaris tenint en compte que els autors hi han aplicat un nou criteri de selecció de textos —les obres de la literatura catalana multilingües— i, a més a més, s'han proposat revalorar una sèrie de composicions que han estat castigades i menyspreades al llarg del temps. Com és que aquesta opció literària ha estat «apartada» durant segles? Continuem tenint prejudicis davant d'aquesta mena de textos o ha canviat l'opinió que mereix la literatura plurilingüe?

La literatura catalana és aquella escrita només en català o bé aquella que s'escriu a Catalunya? Podem parlar de literatura catalana quan es tracta d'obres escrites en català perquè una tradició literària es construeix precisament a partir d'elements lingüístics, d'elements en una llengua concreta. Probablement, aquest és el criteri més neutre, filològic i *científic*: una literatura, pel fet d'estar escrita en una llengua determinada, configura una tradició i això ens permet individualitzar-la. Ara bé, hi ha d'altres classificacions, com ara la que sosté que una literatura està formada per tots els textos que s'han escrit en un territori concret. Aplicant-hi criteris geopolítics, però, de seguida hi trobaríem nombrosos entrebancs. Si donéssim per fet que la literatura catalana és aquella que s'escriu a Catalunya, què en faríem, de les obres en català que s'han escrit a l'exili, dels escriptors que escriuen en castellà i viuen a Catalunya o de la literatura que s'escriu a les Illes Balears i a València?

Si bé «la classificació més raonable», menys problemàtica, sembla la primera, qualsevol intent de categoritzar la realitat literària comporta dificultats. El que a primer cop d'ull pot semblar una obvietat —la literatura catalana és aquella que s'escriu en català— sovint topa amb determinades situacions o territoris pantanosos que no accepten fàcilment una jerarquització. És el cas de les obres multilingües i una de les raons que van motivar Rossich i Cornellà a estudiar-les. Aquesta anàlisi ha revelat que hi ha una tradició plurilingüe en la nostra literatura i que la crítica no l'ha tingut gaire en compte, potser precisament per les dificultats d'estudi i d'organització que presenten aquests textos híbrids. Dins del sistema *tradicional* de l'estudi de la literatura, hi tenen cabuda, els textos multilingües? A quina literatura ha de pertànyer un text escrit en diverses llengües? Amb *El plurilingüisme en la literatura catalana* s'han obert noves fronteres en aquest sentit: el fet de voler presentar un nou criteri d'ordenació de la literatura per recuperar un llegat gairebé inexplorat fins ara obliga a canviar la definició d'aquest concepte. Els vint anys d'investigació que s'amaguen darrere d'aquest assaig confirmen que en tenim testimoni des de l'edat mitjana fins a l'època contemporània —de la Crònica de Jaume I a Ramon Solsona o Marta Rojals—; es conserven textos

multilingües en poesia, narrativa i teatre. Aquest corpus plurilingüe tan heterogeni també presenta una gran diversitat d'intencions dels autors: l'estímul pot ser estrictament estilístic, qüestió de versemblança, recurs literari, paròdia o mostra de diglòssia.

Sembla, i aquest assaig evidentment hi col·laborarà, que l'opinió sobre el plurilingüisme ha millorat i assistim a una revaloració i, fins i tot, a un *retorn* al multilingüisme que no és pas casualitat. Globalització, multiculturalitat, diversitat, són alguns dels valors de què volem dotar la societat actual i, per força, el plurilingüisme ha de ser un altre element present en aquesta visió del món. Ara bé, no tot són flors i violes, perquè aquest «revival» també pot tenir a veure amb la crisi de les literatures nacionals i, si volem anar més enllà, amb la crisi de les nacions i altres conflictes. Som davant d'un procés, per tant, que caldrà analitzar amb peus de plom. Albert Rossich i Jordi Cornella apunten a l'inici d'aquest estudi: «quan emergeix el plurilingüisme és que ha augmentat el contacte de llengües, i aquest factor de diversitat va acompanyat d'una tendència, més forta, cap a la simplificació, cap a la homogeneïtzació». És a dir, l'estil de «vida global» empeny cap a una universalització lingüística que, més enllà de convertir-nos en *ciutadans del món*, pot carregar-se «el dret de les nacions a constituir-se com un ingredient indispensable del conglomerat internacional.» Un exemple val més que mil paraules. Recordem un dels eslògans de la companyia aèria Vueling: «Don't te duermas. Hasta le finish de existencias. If you contratas now tienes un vuelo de ida et vuelta.» On és la línia que separa la riquesa plurilingüe de la perillositat de l'homogeneïtzació?

Malgrat els riscos a què acabem d'al·ludir, tornem al tema principal, el plurilingüisme en la literatura catalana contemporània. D'obres multilingües se'n troben en totes les tradicions; però, a Catalunya, concretament, aquest recurs literari hi té un pes rellevant que no ha d'estranyar gens si pensem que vivim exposats al multilingüisme. El fet que haguem nascut en una realitat lingüística bilingüe converteix aquest recurs literari en una opció més per a qualsevol escriptor que es planteja reflectir la realitat catalana i carrega aquest element de sentit més enllà del mer recurs estilístic. Anem als exemples.

Marta Rojals publica *L'altra* (2014), una novel·la ambientada a Barcelona, en llengua catalana, però amb un personatge especial, la Cati, que parla pràcticament en castellà, o en un català farcit de castellanismes. L'autora es proposa una mena de *compendi* de la llengua catalana donant a cada personatge un registre diferent que va del *catanyol* de la Cati al català «sexí» de la protagonista, passant per diferents usos de la nostra llengua. Podríem dir que Rojals fa ús d'un català camaleònic perquè, segons que explica ella mateixa, «busco que la llengua s'adapti a la història i a cada personatge per donar-los una aparença de versemblança. Així que em poso en el personatge, entro en un "mode", un estat d'ànim que es tradueix en la manera d'escriure». No és l'únic cas, ni de bon tros, de novel·la plurilingüe que coneixem ni és l'única possibilitat que ofereix el recurs. Mentre l'autora de *L'altra* és la primera vegada que recorre al recurs multilingüe, hi ha un altre cas en què es pot considerar un element distintiu de l'estil de l'escriptor. Parlem de Ramon Solsona i, concretament, de *L'home de la maleta* (2011), tot i que s'ha servit de l'eina plurilingüe també en d'altres obres. En aquesta novel·la hi apareix una sola veu narrativa, la d'un home nascut el 1932, amb tot el que això implica. Amb paraules de Solsona: «*L'home de la maleta* volia plantejar la paradoxa, que no sempre s'ha entès, de dir que, per més corromput i castellanitzat que sigui, el català del protagonista és molt ric i genuí fraseològicament.» Som davant d'una solució lingüística enginyosa, divertida i molt interessant que a través d'una estructura hàbil —un text que ha guanyat un concurs de relats i, per tant, estàndard perquè ha estat corregit, i un monòleg en el seu idiolecte— ens permet, a més a més, passejar per diferents registres de la parla d'aquest avi d'entre setanta i vuitanta anys amb pocs estudis i una llengua contaminada i alhora riquíssima.

Amb plantejaments molt diferents, el d'un *compendi* de la llengua catalana que inclou un català *atractiu* i el d'una evocació a la llengua catalana tan corrompuda i tan necessària dels més grans, amb el denominador comú del plurilingüisme les dues novel·les es carreguen, a estones, de paròdia

i, a estones, de denúncia, d'una realitat també corrompuda. Aquests autors han rebut, amb poques excepcions, crítiques molt positives per aquests dos grans projectes —consulteu l'addenda per veure l'opinió d'Albert Rossich i Jordi Cornellà. Sembla, doncs, que comencen a quedar enrere totes aquelles actituds «puristes» que no abonen les obres plurilingües, i que tant a Marta Rojals com a Ramon Solsona els valoren aquestes iniciatives gens fàcils, molt hàbils i molt interessants.

Ja ho hem dit, que el plurilingüisme és present en d'altres literatures, però té un pes important en la catalana perquè la nostra situació sociolingüística ho afavoreix. Això no vol dir que ara haguem de perseguir els escriptors catalans perquè escriguin textos multilingües, sinó que es tracta d'abandonar els prejudicis i d'oferir als autors un ventall de possibilitats totalment lliure. La literatura és un espai que, entre d'altres, ha d'emmirallar la realitat lingüística d'un país i, sobretot, que s'ha d'entendre com un lloc de creació, divulgació, discussió i exploració.

NOTA: Les citacions textuais de Marta Rojals i Ramon Solsona pertanyen a entrevistes d'Alexis Llobet, la primera de les quals s'ha publicat en aquest mateix número de la revista *Visat*, mentre que la segona, a Ramon Solsona, és inèdita.